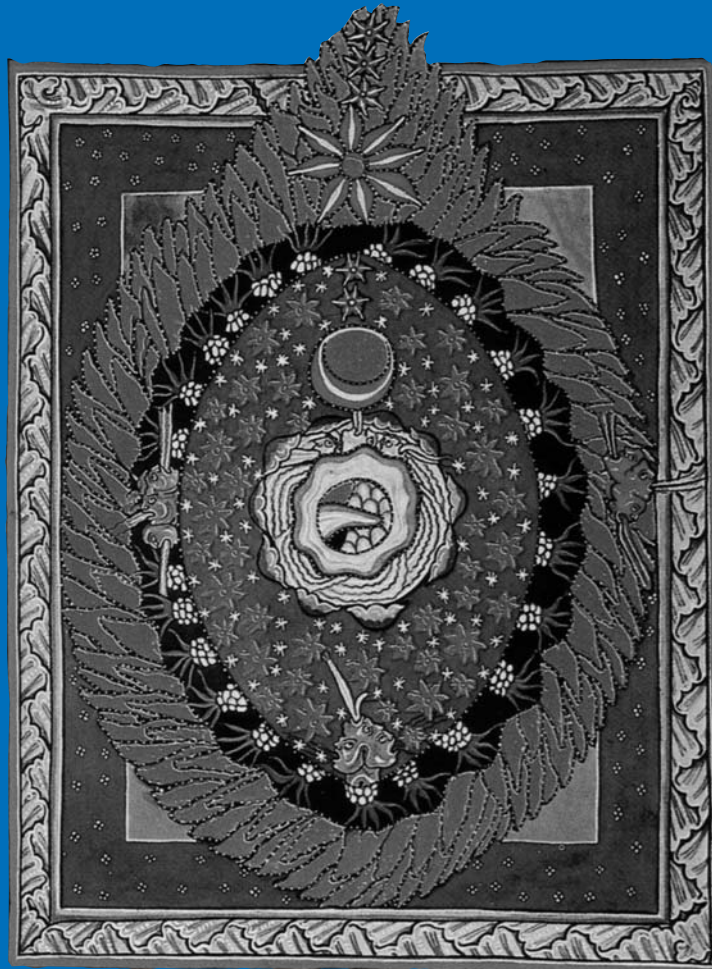


In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
Advent 2010

Gods wording



In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
15e jaargang nr. 1, Advent 2010

Inhoud van dit nummer

Van de redactie 1
Wereldschemering 1
Thema: Gods wording 2
Serie: Op de groei 13
Kersttijd 17
Kennismakingsinterview 19
Bestuur en instellingen 21
Berichten uit de gemeenten 24
Allerlei 25
Internationaal 25
Boeken 29
Aankondigingen 32
De gemeenten en hun geestelijken 34
Gestorvenen 35

Redactie

Nelle Amons, Bastiaan Baan,
Jolanda van Dam,
Jos van Damme, Marianne de Nooij

Redactie-adres

In beweging, p/a mw. J. van Dam,
Putterweg 64, 3851 GE Ermelo
tel. 0341-550606
e-mail: inbeweging@unica4.nl
Ook voor inlichtingen over abonnementen

Financiën en advertenties

Jos van Damme, tel. 0318-416079
e-mail: josvandamme@chello.nl

Druk

Drukkerij Modern, Bennekom

Kopijdata

Paasnummer 1 februari 2011
Pinksternummer 1 april 2011
Kopij graag aanleveren per e-mail
(inbeweging@unica4.nl).
De redactie behoudt zich het recht voor
ingezonden kopij in te korten of niet te
plaatsen.

*Illustratie omslag: 'Wereldei'. Hildegard
von Bingen (12 e eeuw) in 'Scivias'
(‘Ken de weg’). Rupertsberger Codex
(toelichting zie kader p. 3)*

De Christengemeenschap
in Nederland en Vlaanderen
Adressen (geen postadres)
en tijden van diensten

M=mensenwijdingsdienst, K=zondagsdienst voor de
kinderen, info: gezien onregelmatigheid navraag nodig.

Alkmaar, Oude Kanaaldijk 9, 072-5613144
M zo 10, di 9, do 10, za 9 (info), K zo 9 (info)
Amsterdam, A.J. Ernststraat 869, 020-6420769, bgg
6628346. M zo 10, di 7, wo 9, do 9, za 9 (info), K
zo 9.30 (info)
Antwerpen, H. Consciencelaan 107, Morsel,
03-8305860. M zo 10, wo 7 (info), do 10 (info),
vr 9.30, K zo 9.15 (info)
Arnhem, Brugstraat 5, 026-3621769
M zo 10 (info), do 9.30 (info), K zo 9.30 (info)
Den Haag, Groot Hertoginnelaan 2, 070-3634898
M zo 10.15, wo 10 (info), do 8 (info), vr 10.30
(info), K zo 9.30
Driebergen, Rijsenburgselaan 2a, 0343-517467
M zo 10.30 (info), do 9.30 (info), K zo 10 (info)
Eindhoven, Dorpstr 122, Veldhoven, 040-2221009,
bgg 2520498. M zo 10.45 (info), wo 9.30(info),
vr. 9.30, K zo 10 (info)
Het Gooi, Veldweg 1, Bussum, 035-5417957,
bgg 6563160. M zo 10, do 10 (info), K zo 9.20
(info)
Groningen, Lauwersstraat 3, 0592-347059, bgg 0594-
659558. M zo 10.30 (info), do 10 (info), K zo 10
(info)
Leeuwarden, Droevendal 9, 0594-659558
M zo 10.30 (info), wo 9.15 (info), K zo 9.45 (info)
Leiden, Vestestraat 39-49, 071-5121459,
bgg 020-6628346. M zo 10.30 (info), za 10.30
(info), K zo 10 (info)
Meppel, Catharinastraat 44, 0522-452699
bgg 0521-578178. M zo 10.15 (info), K zo 9.45
(info)
Middelburg, Lange Noordstr. 62, 0118-591628,
bgg 583352 M zo 10 (info) K zo 9.15 (info)
Rotterdam, Lumeystr. 33, 010-6652586, bgg 4612203
M zo 10.30, di 9.30, wo 9.30, vr 7.30, K zo 10
West-Brabant, Minckelersstraat 27, Breda,
076-5422983, bgg 5021945. M za 9.30 (info)
Zeist, van Tetslaan 4, 030-6913868, bgg 6921173
M zo 10.30, di 8, wo 9, vr 10 (info), za 9, K
zo 9.30
Zutphen, Badhuisweg 27, 0575-541288,
bgg 06-40717174. M zo 10.30, di 9.15 (info),
do 9.15 (info), za 10 (info), K zo 10 (info)

Landelijk secretariaat: 070-3451506
Groot Hertoginnelaan 4
2517 EG Den Haag
E-mail: secretariaat@christengemeenschap.nl
Website: www.christengemeenschap.nl

Van de redactie

Het werkwoord 'worden' draagt iets van een belofte in zich, iets van wat de toekomst nog in petto heeft. De wording van God – die verborgen is in de wording van de mens, zoals we in de Adventtijd kunnen horen in de mensenwijdingsdienst – is het thema van dit Adventnummer. In het themagedeelte vindt u uiteenlopende bijdragen over de schepping en ontwikkeling van aarde en mens. In dit nummer begint ook de nieuwe serie 'Op de groei', waarin de religieuze opvoeding centraal staat. We zijn maar eens begonnen bij de zwangerschap en denken voorlopig nog niet klaar te zijn met deze serie. Een artikel over de tekens boven het altaar in de Kersttijd spant vervolgens de boog via de Kersttijd naar het Driekoningenfeest.

Judith van der Bend leverde ook voor dit nummer weer een kennismakingsinterview aan, ditmaal met Karel Jan Tolsma, tot priester gewijd met Pinksteren 2009 en uitgezonden naar de gemeente Alkmaar. In het jaarlijkse overzicht van de gemeenten en hun geestelijken kunt de nieuwe en de oude vertrouwde namen van de gemeentegeestelijken en emeriti vinden met hun gemeenten.

Marianne de Nooij

Wereldschemering

Onze dagen zijn druk bezet en dat begint al met de ochtend. Het woord ochtendspits zegt het zelf: het begin van onze dag wordt met druk in de weer zijn op de spits gedreven. Deze bedrijvigheid, waartoe we haast gedwongen worden, maakt ons blind voor de oerkrachten van dag en nacht, die precies dan in elkaar overgaan. Wie de ochtend in haar wezen wil beleven, moet zich daarom vrij maken. Wie het opbrengt iets ongewoons te doen, kan op een bijzondere dag, een verjaardag bijvoorbeeld, bij het raam gaan zitten en het dag laten worden. Deze kleine oefening brengt wat ze belooft. De schemering kondigt het licht aan dat zich in de duisternis een weg baant. De dag werpt zijn licht vooruit. In de duisternis wordt licht geboren.

Advent is een tijd van wereldschemering: in de duisternis van de wereld wil licht schijnen. Ook hiervoor moeten we ons vrijmaken, want hoe dichterbij we de laatste dagen van het jaar naderen, hoe meer de zogenaamde kerstdrukke zich aan ons opdringt. Dan komt het erop aan een stap terug te zetten, stil te worden en ons open te stellen voor wat komen wil. In de mensenwijdingsdienst horen we in deze tijd hoe onze zielen 'zinnend' worden. Het is deze zinnende openheid die ons wakker maakt voor de grote wereldmorgen.

Mathijs van Alstein

Thema: Gods wording

De Adventstijd is een tijd vol verwachting van dat wat komende is. Het epistel van de Adventstijd, zoals dat aan het begin en het eind van de mensenwijdingsdienst wordt gelezen, spreekt over de menswording, waarin Gods wording is verborgen. Als thema voor dit Adventnummer van In beweging is gekozen voor 'Gods wording', die niet los gezien kan worden van de wording van de aarde en de mens. In de eerste bijdrage gaat Bastiaan Baan in op het scheppingsverhaal uit het Oude Testament. Historicus John van Schaik belicht een aantal motieven uit het scheppingsverhaal volgens de Koran en kunstzinnig therapeute Lidwien van Geffen bespreekt de scheppingsbeelden uit het Finse epos Kalevala. Tot slot ontvouwt Siegwart Knijpenga enkele gedachten over 'Gods wording' in de Adventstijd.

Genesis: scheppen of scheiden?

door Bastiaan Baan (geestelijke gemeente Zeist)

Ruim een jaar geleden was theologisch Nederland in rep en roer door de oratie van Ellen van Wolde, oudtestamentica aan de universiteit van Nijmegen. Even was het resultaat van haar onderzoek voorpagina-nieuws: "Theoloog haalt God als schepper onderuit". Enkele dagen lang volgde een heftig debat van voor- en tegenstanders en daarna werd het stil. Het leek op een theologisch modeverschijnsel, dat na enkele dagen zijn beste tijd alweer achter de rug had. Maar het loont de moeite om de vraagstelling, die in de titel van dit artikel gegeven is, in een groter tijdsperspectief te onderzoeken.

Even leek het erop alsof Ellen van Wolde een opzienbarende vondst had gedaan. Enkele van haar uitspraken luiden: "De schepping uit het niets (*creatio ex nihilo*) is een groot misverstand. God maakt wel eens iets, maar niet de hemel en de aarde. (...) Ook in scheppingsverhalen van het Nabije Oosten gaat het steeds om scheiden." Vooral het thema 'schepping uit het niets' is vanouds een heikel onderwerp. Sinds de scholastiek is het in de theologie gangbaar geworden om in een *creatio ex nihilo* te geloven. Daarin is pas sinds de twintigste eeuw hier en daar verandering gekomen. Prof. van Wolde heeft zich met name bezig-

gehouden met de interpretatie van het Hebreeuwse woord *bara*, dat verschillende keren wordt gebruikt, bijvoorbeeld in de eerste zin van Genesis. *Be'reshít bará Elohim et-ha shamájim we'ét-ha'árets*: In het oerbegín schiep God hemel en aarde. Volgens van Wolde betekent het woord *bara* niet scheppen, maar (ruimtelijk) scheiden: In het begin scheidde God de hemelen van de aarde...

Deze vondst is zeker niet nieuw. In het jaar 1961 schreef een zekere Emil Dantinne al: "*Bara* is een *terminus technicus*, die uitsluitend voor het goddelijke werk der schepping gebruikt wordt. De oorspronkelijke betekenis van dit woord moet 'scheiden, afzonderen' zijn geweest." Overigens kent het Oude Testament drie verschillende woorden voor scheppen: *asáh* (doen of maken), *jazar* (vormen) en *bara*. De laatstgenoemde term wordt uitsluitend voor het scheppen van de godheid gebruikt.

We kunnen nog veel verder in de tijd en naar de oorspronkelijke Hebreeuwse tekst teruggaan om te herkennen, dat de schepping altijd als een tweedeling, een scheiding werd gezien. Daarbij ging het niet om de vraagstelling: scheppen OF scheiden, maar om de constatering: scheppen IS scheiden! Iedere klank in het Hebreeuwse alfabet

heeft een getalwaarde. Niet voor niets (aldus de joodse overlevering) beginnen de twee eerste woorden van Genesis met de letter B (*Beth*), die de waarde 2 heeft. Schepping, zo zegt de joodse filosofie, is een weg van eenheid naar tweeheid. We zien deze tweeheid in de eerste scheppingsdagen voortdurend terugkomen: hemel en aarde, licht en duisternis, dag en nacht, de wateren boven en onder het uitspansel... Scheppen is: scheiden van werelden. Ook de Hebreeuwse tekst spreekt uitdrukkelijk van een geestelijke oersubstantie, die aan de schepping ten grondslag ligt.

Wat gewoonlijk vertaald wordt met de woorden 'De Geest Gods zweefde over de wateren' luidt in de Hebreeuwse tekst: *We'erúach Elohim meer-achápheät al-pené ham-májim*. De taalkundige Hermann Bech vertaalt: 'En de in heilige wind waaiende Geest van de godheid broedde over de oerwateren'. Voordat God scheidt, spreekt het boek Genesis al over de oerwateren.



'God als architect van het heelal', William Blake 1794, Engeland

De joodse Kabbala

Waar we ook te rade gaan in de joodse traditie – overall vinden we de opvatting, dat aan de schepping, zoals die verwoord is in

Bij de voorplaat 'Wereldei', Hildegard von Bingen

Een kosmisch visioen van Hildegard von Bingen (1098-1179): "Daarna zag ik een reusachtige vorm, rond en schimmig. Net als een ei liep het aan de bovenkant spits toe. (-) De buitenste ring rondom was vuur. Er onder lag een donkere huid. In het lichte vuur zweefde een rossig fonkelende vuurbal, de zon. Onder de donkere huid zag ik de ether met maan en sterren. En daaronder de nevel, de witte huid, de hogere wateren."

het boek Genesis, al werelden vooraf zijn gegaan. Wat God (eigenlijk moeten we zeggen: de godenverzameling van de zeven Elohim) eonen lang in zich gekoesterd en gedragen heeft, 'uit' Hij letterlijk in de schepping. Dit uiten is beeldend weergegeven in het spreken van de Godheid: 'Er zij licht. En er was licht'. In filosofische termen uitgedrukt: de schepping is een voortgezette emanatie (uitstroming), God brengt iets voort door het te 'uiten'.

Ook de joodse Kabbala, die in de 13e eeuw op schrift gesteld wordt in de Zohar, bevestigt dat aan de bekende schepping eonen van (geestelijk) vuur, lucht en water vooraf zijn gegaan. De Kabbala kent vier uitdrukkingen, die het scheppingsproces gedifferentieerd weergeven. Wanneer je je deze terminologie eigen maakt, worden alle vermeende tegenstellingen, die in de moderne theologie struikelblokken dreigen te worden, opgeheven.

De Kabbala beschrijft een eerste scheppingsfase, die stilzwijgend aan de Genesis voorafgaat. Dit stadium wordt *Aziluth* genoemd. In deze fase zijn Schepper en schepsel nog één. De term 'oerwateren' in Genesis impliceert, dat er aan de bekende schepping iets vooraf gaat. Je zou het kunnen vergelijken met de tijd, waarin een kunstenaar zwanger gaat van een kunstwerk, nog voordat er iets herkenbaars geproduceerd wordt.

In het tweede stadium van de schepping wordt uit de oersubstantie geschapen. Hiervoor gebruikt de Kabbala het reeds bekende woord *Bara*: de schepper plaatst het geschapene tegenover zich. In dit stadium geeft Genesis geen uiterlijk zichtbare, maar een imaginatieve schepping weer. Alleen al de uitdrukking 'Er zij licht' laat impliciet horen, dat het hier nog niet om het zichtbare licht van de zon gaat. Waarom zouden anders pas op de vierde scheppingsdag zon, maan en sterren ontstaan? In deze eerste schepping, die in Genesis 1 beschreven wordt, worden de scheppingswoorden

gesproken, die in de Kabbala als de tien Sefirot bekend zijn geworden: tien geestelijke principes, die aan de gehele creatuur ten grondslag liggen. Deze zijn vergelijkbaar met de tien categorieën van Aristoteles. Als een alfabet van de kosmos (een uitdrukking die Rudolf Steiner gebruikte) kunnen deze categorieën of Sefirot helpen om de taal van de schepping te leren lezen. Vergelijkenderwijs gesproken: het kunstwerk dat ontstaat, gaat een eigen leven leiden. Hier vindt inderdaad een scheiding plaats.

In het derde stadium moet het geschapene gevormd worden. De Kabbala noemt deze fase *Jatszira* (letterlijk: vorming). Nu pas treedt het geschapene in verschijning, maar nog niet in zijn definitieve vorm. In dit stadium lijkt het erop, alsof de schepping van voren af aan begint bij Genesis 2: "Dit is de geschiedenis van de hemel en de aarde, toen zij geschapen werden...". Hier beschrijft het boek Genesis meteen de schepping van de mens, om pas daarna de andere natuurrijken te noemen. Zelfs de term 'natuurrijken' is hier nog niet helemaal op zijn plaats. Het gaat hier immers nog steeds om de paradijselijke schepping, de hof van Eden (Gen. 2:8-14). Vergelijkenderwijs gesproken: het kunstwerk is nog in *statu nascendi*. De verf is nog nat, het boetseerwerk nog kneedbaar, het metaal gloeit nog...

Pas in het vierde stadium is het geschapene 'af'. Dit stadium wordt in de Kabbala *Asijah* (letterlijk: maken) genoemd. Het product is klaar en leidt voortaan een eigen leven. Pas na de zondeval, wanneer de poort van het Paradijs gesloten is en de mens op de fysieke aarde aangekomen is, kunnen we spreken van een zichtbare, hoorbare en tastbare schepping. *Asijah*: het werk is voltooid.

Voor mij zijn deze vier stadia herkenbaar geworden bij het schrijven van een boek.

– Voordat er iets op papier komt ga je lange tijd 'zwanger' van de inhoud, die nog geboren moet worden.

– Dan volgt het eerste stadium van de 'bevalling': de inhoud denkt zich in je ver-

der. Je kunt er een gesprek mee voeren als met een goede vriend.

– Vervolgens doe je een poging om de inhoud op papier te zetten. Maar in deze ruwe vorm is de tekst nog niet klaar om de wereld in te gaan.

– Ten slotte kristalliseert de inhoud uit in zijn definitieve vorm. Het boek gaat de wereld in en leidt voortaan een eigen leven, waar de schrijver verder geen invloed op kan uitoefenen.

Een interessante chassidische overlevering laat horen, dat met het voltooiën van de schepping ook de mogelijkheid gegeven wordt van een nieuwe, toekomstige schep-

De Schepping volgens de Koran

door John van Schaik (historicus, gemeente Zeist)

'Wees!'

Allah schept door het Woord. Wanneer Allah zegt 'Wees', dan is het er (6:73). Het scheppen wordt in de Koran beschreven als het scheiden van een reeds bestaande oermassa. Allah schept niet uit het niets, zoals het christendom leert. Het scheppen uit het niets (*creatio ex nihilo*) is een 'uitvinding' van de kerkvaders. Dat is niet gebaseerd op Genesis want daarin staat: "Sinds het begin is God schepper van de hemelen en de aarde. De aarde is woest en vormloos geweest" (Naardense Bijbelvertaling). Er is reeds een 'woeste en vormloze' aarde voordat God gaat scheppen. De Koran zegt dat deze ongeordende oermassa aanvankelijk bestaat uit een gasvormige massa, een damp of 'rook':

"Hij wendde zich tot de hemel die rook was en Hij zei ertegen en tegen de aarde: 'komt goedschiks of kwaadschiks'. Zij zeiden beide: 'Wij komen goedschiks'. Toen voltooide Hij ze in twee dagen als zeven hemelen en openbaarde in elke hemel wat de ordening ervan was." (41:11-12)

ping. Een chassidische rabbi heeft eens de vraag gesteld: 'Wat doet God nadat Hij de schepping voltooid heeft?' Zelf geeft hij hierop het intrigerende antwoord: 'Hij sticht huwelijken'.

Dat is een uitspraak waarmee je van voren af aan kunt denken en misschien zelfs een handje helpen om de toekomst voor te bereiden. Blijkbaar wordt het na de zevende scheppingsdag tijd om het eens gescheidene weer tot elkaar te brengen. En als God daar al een begin mee heeft gemaakt, vraagt het pas gestichte huwelijk om 'dagelijks onderhoud'. Dit voortgezette scheppingswerk is nog lang niet klaar in een wereld die getekend is door scheidingen!

In deze twee dagen scheidt Allah de hemelen en de aarde:

"De hemelen en aarde (waren) een samenhangende massa. Wij hebben ze toen van elkaar gescheiden... Wij hebben de hemel tot een beschermend dak gemaakt... en de dag en de nacht, de zon en de maan geschapen." (6:30-33)

Nadat de hemelen en de aarde van elkaar gescheiden zijn, gaat Allah de hemelen ordenen tot zeven hemelen. Hij bevolkt ze met engelen. Hij 'maakte' de engelen (35:1) en plaatste hen in de hemelen om God te loven en de mens te dienen. Allah schept de hemelen en de aarde in zes dagen. Althans zo wordt het in de Leemhuis vertaling van de Koran vertaald:

"Hij is het die de hemelen en de aarde en wat er tussen beide is in zes dagen geschapen heeft en die zich toen op de troon vestigde, Hij is de Erbarmen." (25:59)

Het Arabische *ayyaam* betekent eigenlijk niet dag, maar periode, fase of tijdsspanne. De schepping heeft zich in zes tijdperken

voltrokken en in het zevende tijdperk ('dag') zette Allah zich op zijn troon.

De aarde

Nadat God de hemelen en de aarde heeft gescheiden, is er lucht en aarde. En water. Al het levende op de aarde is gemaakt uit 'water'. Het leven op de aarde heeft God uit het water geschapen dat uit de hemel neerdaalt: frisse groene planten, opeengepakte zaadkorrels, palmen, laaghangende dadel-trossen (6:99) en nog veel meer moois. Allah heeft alle dieren 'uit water geschapen'. Hij heeft alle dingen geschapen:

"Heb jij niet gezien dat God geprezen wordt door wie er in de hemelen en op de aarde zijn en ook door de vogels met uitgespreide vleugels? Dan zie je de regen ertussenuit komen. En Hij laat uit de hemel bergen neerdalen waarin hagel is en Hij treft daarmee wie Hij wil en wendt het af van wie Hij wil ... God keert de nacht en de dag om ... God heeft ieder dier uit water geschapen." (24:43-45)

Volgens de Koran is de schepping niet ooit in een ver verleden geschapen, maar de schepping voltrekt zich nog steeds. Ieder moment wordt de schepping opnieuw geschapen: *"God voorziet ruimschoots in het levensonderhoud voor wie Hij wil en ook met mate."* (29:60). *"Ieder nieuw geboren mens is door Allah geschapen. God schept de schaduwen, de onderkomens, de kledingstukken etc. Zo bewijst God zijn genade."* (16:81).

De mens

Na de schepping van de hemelen en de aarde en alles wat daarop is, begint God aan de schepping van de mens. De gehele schepping is dienstbaar gemaakt aan de mens (13:32). God heeft de mens uit één wezen geschapen (6:95). Adam en Eva worden gevormd uit de aarde (18:37), uit leem (23:12), uit een druppel (18:4) en Allah 'blies hem iets van Zijn geest in' (32:9): *"Wij hebben de mens toch uit een extract van klei geschapen. Daarna maakten Wij hem tot een druppel in een solide verblijfplaats. Daarna schiepen Wij de druppel tot een bloedklon-*

ter, dan schiepen Wij de bloedklonter tot een vleesklomp, dan schiepen Wij de vleesklomp tot gebeente en dan bedekten Wij het gebeente met vlees. Daarna lieten Wij het als een nieuwe schepping ontstaan." (23:12-14).

Dit behoeft enige uitleg. De tekst volgt hier de menselijke conceptie. 'Druppel' kan ook vertaald worden met 'levenskiem'. De levenskiem wordt met klei samengevoegd in de 'solide verblijfplaats'. Dat is de baarmoeder. Iedere conceptie vindt plaats in de baarmoeder van de vrouw. De baby groeit in de baarmoeder (bloedklonter, vleesklomp, gebeente, vlees) om tenslotte als 'een nieuwe schepping' te ontstaan. Die nieuwe schepping verwijst naar het inblazen van de geest. Deze microkosmische geboorte van ieder mens is analoog aan de schepping van de mens in het paradijs. Dat is de macrokosmische schepping. De 'solide verblijfplaats' staat dan voor het paradijs als een soort kosmische baarmoeder. Dat is minder vreemd dan het lijkt want de woorden *rahman* (Barmhartige) en *rahim* (Erbarmer), die voorkomen in de *bismillah* (zie laatste alinea), zijn beide verwant aan het woord *rahem* dat baarmoeder betekent. De gehele schepping en ieder mens komen als het ware voort uit de baarmoeder van Allah.

Geén erfzonde

De mens is op aarde de plaatsvervanger van God. De mens is hoger dan alle engelen omdat hij alle namen van de schepselen kent. De engelen maken bezwaar tegen deze verheffing van de mens omdat de mens verderf zal brengen en bloed zal vergieten (2:30). Maar God gebiedt de engelen om voor Adam te buigen. Alle engelen doen dit behalve Iblis (2:30-34). Allah zegt tegen Adam en Eva:

"Adam, jij en je echtgenote mogen de tuin bewonen en jullie mogen ervan in overvloed eten..., maar jullie mogen deze boom niet naderen, want dan behoren jullie tot de onrechtplegers." (2:35)

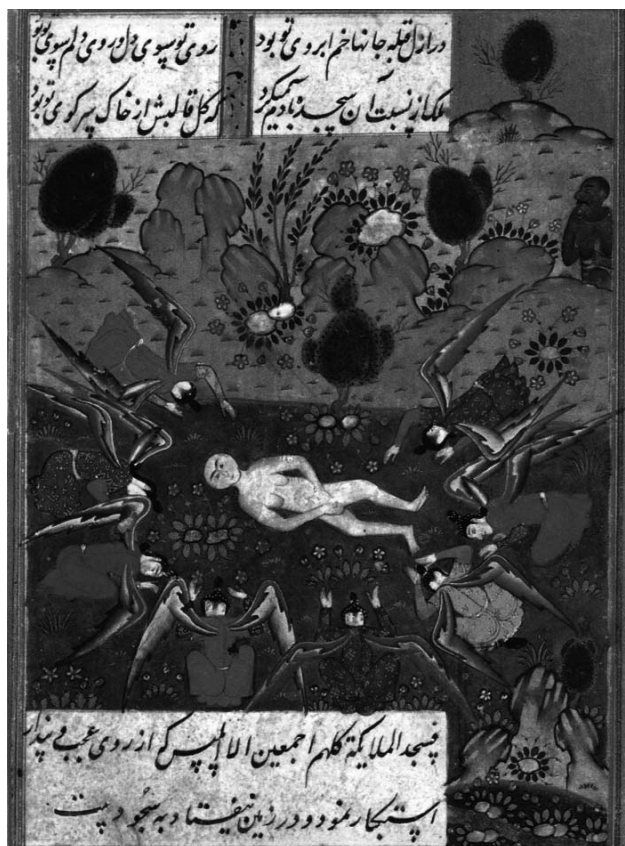
Wat die boom precies is wordt in de Koran niet nader aangegeven. Iblis (Satan) verleidt echter Adam en Eva om van die boom te eten (20:120). Daarop moeten Adam en Eva het paradijs verlaten, maar toch is God hen genadig (20:123). De Islam kent wél de oerzonde van Adam en Eva, maar niet het leerstuk van de erfzonde. De leer van de erfzonde komt in de bijbel niet voor, maar is bedacht door kerkvader Augustinus (354-430). Op aarde moet de mens de weg naar God weer terugvinden:

"Daalt beiden er tezamen uit af – elkaar tot vijand. Als er dan van Mij een leidraad komt, dan zal wie Mijn leidraad navolgt niet dwalen en niet ongelukkig zijn. Maar wie zich van Mijn vermaning afwendt die zal een benauwd leven leiden." (20:123-124)

De mens heeft op aarde dus de vrijheid om de leidraad te volgen of niet. Net als iedere religie kent ook de islam de spanning tussen de menselijke vrije wil en de goddelijke Almacht. De leidraad is uiteraard de Koran (en de profeten). Het al dan niet volgen van de leidraad heeft gevolgen bij het eindoordeel aan het einde der tijden, wanneer de mens geoordeeld zal worden. De val uit het paradijs en het leven op aarde worden beschouwd als een 'beproeving': blijft de mens trouw aan Allah of volgt hij zijn begeerten? Alleen de rechtvaardigen zullen opgenomen worden in 'de nieuwe schepping' (32:10). Dat is het paradijs, de 'tuinen der gelukzaligheid' (52:17).

Allah Pantokrator

Allah is volgens de Koran de 'Albeheerser' – de Pantokrator (13:16 passim). Ook Paulus (2 Kor.6:18) en Johannes in de Apocalypse (onder meer 1:8) noemen God Albeheerser. Allah is de 'voogd' over Zijn schepping (39:62). Hij is de 'Heer der hemelbewoners' (soera 1, passim) en de 'Heer van de hemelen en de aarde' (2:107, passim). Allah is de grondlegger van de hemelen en de aarde (6:14) en Hij omvat alle dingen (4:126).



Adam de eerste mens, ontwaakt in het paradijs. De engelen vallen voor hem neer in aanbidding. Perzisch handschrift, 16e eeuw

Allah schept wat Hij wil, want Hij is almachtig (5:120):

"Hem behoort wat er in de hemelen is, wat er op de aarde is, wat er tussen beide is en wat er onder de grond is." (20:6).

Allah de barmhartige

In Zijn scheppingsact toont Allah zich als een transcendente God (Almachtig) en als een immanente God (Albeheerser). Allah is voortdurend en actueel betrokken op zijn schepping. Bij iedere gebeurtenis in de natuur en bij iedere handeling van de mens is Allah aanwezig. In de voortdurende actuele aanwezigheid toont Allah zich aan de ene kant als degene die alles beschikt (predestinatie), maar aan de andere kant toont Allah zich juist in zijn actuele aanwezigheid als de barmhartige. Als er in de Koran één eigenschap aan God wordt toegeschreven is het wel Zijn barmhartigheid. Telkens weer

wordt dit benadrukt:

"God houdt de hemelen en de aarde vast, zodat zij niet vergaan; als zij zouden vergaan, dan zou niemand behalve Hij hen kunnen vasthouden. Hij is zachtmoedig en vergevend." (35:41).

"Lof zij God van wie is wat er in de hemelen en wat er op de aarde is en Hem zij lof in het hiernamaals; Hij is de wijze, de welingelichte. Hij kent wat er in de aarde gaat en wat eruit komt, wat er uit de hemel afdaalt en wat erin opstijgt; Hij is de barmhartige, de vergevende." (34:1-2)

Het scheppen, het in standhouden, de voortdurende actuele aanwezigheid van Allah en Zijn eindoordeel zijn vol barmhartigheid. Daarom wordt iedere soera begonnen met het *bismillahi: bismillahi r-rahmani r-rahm*. Dat is 'In de naam van God, de Erbarmer, de Barmhartige'.

Scheppingsbeelden in de Kalevala

door Lidwien van Geffen (kunstzinnig therapeute, gemeente Eindhoven)

Gods wording wordt op grootse wijze beschreven in de Kalevala, het epos van de Finnen. Het epos, zoals dit door Elias Lönnrot is verzameld en opgetekend en uit het Duits vertaald door Mies le Nobel, kent vijftig runen. In grote kosmische beelden wordt in de eerste rune het ontstaan van de aarde beschreven. De tweede rune laat ons kennis maken met aspecten van de tijd.

Vervolgens vertelt het epos over Gods wording in de mens: over de zoektocht van de mens naar de Jonkvrouw; een zoektocht naar de liefde, een zoektocht naar de oorspronkelijke zuivere ziel. Ik heb het geluk gehad dat ik dit verhaal vaak mocht voorlezen en dat ik het scheppingsverhaal las terwijl ik het werk van Rudolf Steiner *Wetenschap van de geheimen der ziel* bestudeerde. In dit artikel wil ik ingaan op het verhaal van de schepping en tot een ver-

gelijking komen met het scheppingsverhaal uit de Bijbel.

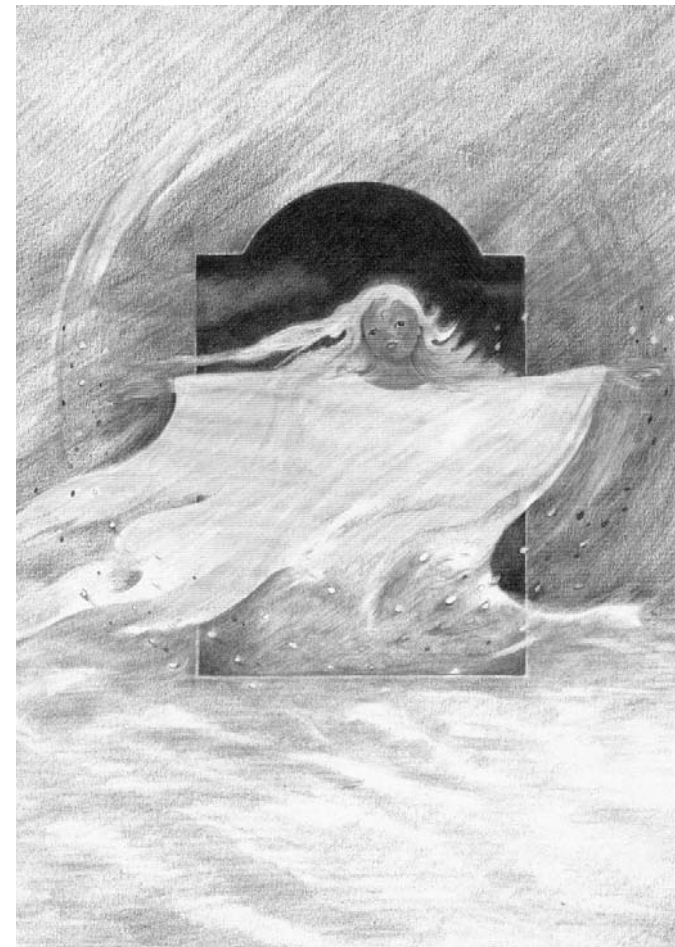
Het ontstaan van de elementenwereld

*Eenzaam staan we in het duister
eenzaam staan we in het zonlicht
eenzaam was ook Väinämöinen
toen de schone luchtendochter
baarde hem en werd zijn moeder.
...ze droeg zo lang 't bestaan heel eenzaam
lange tijd haar maagdelijk leven
in der luchten wijde zalen
op verlaten lege velden.
Neder daalde toen de jonkvrouw
liet zich neer op waterstromen
op de rug der zilte zeeën
op der wateren wijde golven...
Daar verheft de watermoeder
zij der luchten schone dochter
uit de zee haar beide knieën ...*

Met deze zinnen krijgen we al direct een beeld van de elementen vuur, lucht, water en aarde. In Genesis, het scheppingsverhaal uit het Oude Testament, zien we dezelfde opbouw. Eerst is er licht en duisternis, dan de scheiding van lucht en water en vervolgens toont zich het droge. Nu heb ik begrepen dat de Hebreeërs geen woord kenden voor lucht. Ze kenden het begrip licht en verdichting van het licht, de duisternis. Wanneer er sprake is van de duisternis kunnen we dit lezen als lucht. Lucht is verdicht licht.

De eerste hier geciteerde zin omspant een grote boog. Het begint bij ons, in het nu: Eenzaam staan we in het duister... En dan worden we meegenomen in een ver verleden, de geboorte van Väinämöinen. Deze Adam is echter nog niet geboren. Hij wacht nog in de schoot van de moeder. Eerst moet de aarde haar gestalte krijgen. In deze eerste zin bespeuren we het verlangen van de mens die nog in de goddelijke wereld is om mens te worden op aarde. Hij moet wachten tot de omstandigheden gunstig zijn.

In dit oeververlangen herken ik de warmte. De warmte of de liefde die God liet uitstromen en waaruit, door een proces van verdichting, de aarde ontstaat. Dat de vertelling direct overgaat naar het lucht element vind ik



'Ilmatar de watermoeder'. Uit: Kalevala, het land van de sampo – bewerking voor kinderen. Lidwien van Geffen, Uitg. Christofoor

begrijpelijk, omdat lucht het eerste echt waarneembare element is. Natuurlijk is het een luchtendochter want de dochter kan immers moeder worden en baren. Na een eindeloos lange tijd daalt ze af en wordt watermoeder.

Zodra we met het water kennismaken is er ook leven mogelijk. Ze wordt zwanger van de wind. Zoals beschreven in het genoemde boek van Rudolf Steiner, begint Gods wor-



'De knieën van Ilmatar'. Uit: Kalevala, het land van de sampu – Bewerking voor kinderen. Lidwien van Geffen, Uitg. Christofor

ding met de werkzaamheid van de Elohim, de geesten van de vorm. De eerste vorm is nog slechts psychische warmte. Een tweede groep engelen of goden, de *Dynameis* - geesten van de beweging, voegen zich daarbij. Zwanger blies de wind (de beweging) de jonkvrouw. Deze wind is als de adem van God die het leven inblaast. In grote nood vraagt Ilmatar, de watermoeder, Ukko om hulp.

*Ukko, gij, o god der hoogten,
drager van gewelfde hemel,
kom te hulp, ik heb u nodig,
kom te hulp gij wordt geroepen,
breng ten eind het leed der jonkvrouw,
en der moeder sterke weeën.*

Plotseling vliegt er een eend zoekend naar een plekje om te nestelen. Ilmatar tilt haar knie uit de golven, het droge moge zich tonen.

Een tweede schepping

Hoewel ik vertrouwd was met het scheppingsverhaal in de Bijbel, heeft het lange tijd geduurd voordat ik ontdekte dat de vierde, vijfde en zesde dag een zekere herhaling zijn van de eerste drie dagen. Op de vierde dag ontstaan zon, maan en sterren - op de eerste dag licht en duisternis. Op de vijfde dag de vogels en de vissen - op de tweede dag lucht en water. Op de zesde dag de zoogdieren en de mensen - de derde dag vertelt over het droogvallen van de aarde.

In de Kalevala wordt deze herhaling zichtbaar als een schepping in de schepping. De eend (verbonden met lucht, water en aarde) legt haar eieren. Door een heftige beweging van de knie van Ilmatar (de aarde is nog niet zo vast) breken de eieren stuk en veranderen.

*'t Onderstuk, gewelfd slechts weinig
wordt tot aarderond geschapen,
't bovenstuk der eierschaal nu
vormt de hoge boog des hemels,
't geel der eidooier boven
schenkt het stralend licht der zonne,
't eiwit boven aan de eischaal
glanst als zilveren manestralen.
Spatjes wijd en zijd gesprendeld
worden sterren aan de hemel
en het donkere van het ei nu
drijft als wolken langs de luchten.*

Zoals beschreven door Rudolf Steiner kunnen we in de warmte de Oude Saturnus fase herkennen. De tijd van de luchtendochter is de fase van de Oude Zonnetijd en de tijd van de watermoeder is de derde fase van de aarde, de Oude Maantijd. Zodra de Aardefase aanbreekt worden de dingen voor mensenogen zichtbaar, zoals hier uit het ei. Wonderlijk is ook dat de eend zeven eieren legt: zes van goud en een van ijzer. Wil dit misschien wijzen op de verhouding van de wereld van de geest (stralend als zonnegoud) en de wereld van de mens, die door het ijzer in zijn bloed drager kan zijn van een goddelijke vonk: het 'Ik'? En duidt het getal zeven niet steeds op een proces in

de tijd die nodig is om een ontwikkeling te gaan?

Vormgeving van de aarde

Nog altijd is de mens niet geboren. De grote held wacht nog in de schoot van de moeder. Eerst zien we hoe Ilmatar vorm geeft aan de aarde. We werpen een blik op de aarde en zien hoe de contouren van het vaste land vorm krijgen.

*Waar ze haar handen strekte
rezen op reeds aarde hoogten (...)
waar haar hoofd het land benaderd'
daar ontstonden wijde baaien...*

In onze tijd zouden we dit alles met moderne technieken kunnen laten zien. Eeuwenlang konden de mensen deze beelden in zichzelf tot leven brengen. De Finse componist Sibelius liet zich door de Kalevala inspireren. In zijn muziek beleef ik deze grootse beelden en het wonder van Gods schepping mee.

Geboorte van de mens

Eindelijk wordt dan de mens geboren. Hij zoekt de wijde wereld met zon, maan en sterren. Doch de geboorte gaat niet vanzelf. De mens moet zichzelf verlossen. Ik moet bij dit slot van de eerste rune altijd aan een kindlied denken: "Herder laat je schapjes gaan. Ik durf niet. Waarom niet. Om de boze wolf niet. De boze wolf zit gevangen tussen twee ijzeren tangen, tussen zon en maan, herder laat je schapjes gaan." Als kinderen stonden we aan de overkant van de straat die we moesten oversteken zonder aangeraakt te worden door de wolf. We moesten onze weg zelf vinden. De rune zegt:

*Daar de maan hem niet verloorste
en de zon hem niet bevrijdde
werd 't bestaan hem onbehaaglijk
kommervol voor hem het leven;*

*breekt de smalle poort der vesting
met een nog nameloze vinger
sluipt door 't slot dat hij eerst opent
met zijn grote teen, de linker
en kruipt stil de drempel over...*

Opnieuw geeft Rudolf Steiner een mogelijk antwoord om deze woorden dieper te kunnen begrijpen. Wij ontwikkelen ons bewustzijn tijdens het wakkere leven op aarde. Wakker worden gebeurt op het moment dat ons hoogste wezensdeel het 'ik' zich weer met het fysieke lichaam verbindt. In de nacht is dit deel in de geestelijke wereld. Het stroomt bij het inslapen naar buiten en komt via de ledematen, vingers en tenen weer in ons naar binnen.

Bij Adam horen we hoe God het leven in de mens blaast. Hier zien we hoe het 'ik' van de mens door de nauwe poort gaat van het wakker worden. De eerste held Väinämöinen wordt steeds oud en wakker genoemd. Dat wil zeggen: oud, omdat hij het langst gewacht heeft voordat zijn ontwikkeling op aarde begon en wakker, omdat hij bewustzijn ontwikkelt.

Is het epos van de Finnen een noodzakelijke aanvulling voor de mens in de tijd van het huidige en toekomstige bewustzijn?

Tot slot wil ik nog zeggen dat de naam van Ilmatar pas genoemd wordt als de mens op aarde gekomen is. Zij is de moeder van de Aarde en van de mens. Ze is als de Maria Sofia. Er is een grote gelijkenis tussen deze eerste rune en de laatste rune over de Jonkvrouw Marjatta. Het is onmogelijk om alle wonderbaarlijke dingen die in de rune besloten liggen in het bestek van deze woorden samen te pakken. De eerste rune laat het ontstaan zien van Gods wording in de ruimte. De tweede rune geeft ons een beleving van de tijd en dan kan Gods wording gestalte gaan krijgen door de werken van de helden uit het epos.

Menswording en Gods wording

door Siegwart Knijpenga (geestelijke, gemeente Alkmaar)

Eens in de maand houden wij in de Alkmaarse gemeente de mensenwijdingsdienst in het Instituut voor volwassen gehandicap-



'Lazarus II'. Manfred Welzel (1978), Stuttgart

ten, Scorlewald. Na de dienst staat dan Ronald voor de deur van de sacristie. Hij heeft of een zakje met zaadjes bij zich of hij vraagt of de zaadjes die hij mij gaf al opgekomen zijn en of alles verder ook goed is gegaan. Wij voeren dan daarover een gesprek wanneer hij mijn koffer naar de auto draagt.

Ronald weet welke planten uit zijn zaadjes kunnen komen maar het is natuurlijk een heel ander verhaal of dat ook werkelijk gebeurd is. Het ene is de mogelijkheid, het andere de werkelijkheid.

De afgelopen keer beschreef de ministrant de sterke betrokkenheid waarmee Ronald zelf in de tuin met planten in de weer is en dat vulde het bovenstaande nog aan. Want wat beweegt een mens die zelf in zijn ontwikkeling nog niet de gebruikelijke stappen heeft kunnen zetten, die zelf in zijn menswording met groeiremmingen te kampen heeft? Zou hij niet brandend geïnteresseerd zijn in de groei van andere wezens? In zijn geval in de vraag hoe een wezen uit de staat van de mogelijkheid tot plantwording de overgang vindt tot de werkelijkheid van de plantvorming? Want Ronald is zelf een mens en tegelijkertijd komt dat er nog niet helemaal uit.

Nu wordt het straks Advent en ik overweeg, hem te gaan zeggen dat het zaadje vertelt van het rijk van de Vadergod, waarin alle wezens onzichtbaar hun oorsprong hebben. Zij zijn in het rijk van het Zijn, denk ik dan voor mezelf. Ook vertel ik hem misschien van het rijk van de Zoon waarin de wezens de overgang maken naar een levende vorm. Zij komen in het gebied van de Wording, denk ik dan. Want dat is het rijk en het werkveld van de Zoon.

Als taalfrik heb ik me daarop ook al voorbereid. Er bestaat zoiets als een wordingsgang. Die voltrekt zich in wordingsprocessen. Gaat

het daarbij om gewichtige zaken, dan hebben die beiden een wordingsgeschiedenis. En aan het begin van dat alles heb je het wordingsuur. Dat markeert de overgang van het zijn naar het worden.

Zo theoretisch als dit woordspel klinkt, zo belangrijk is het, dit in je gevoel tot leven te brengen. Geen mens kan bijvoorbeeld het Onze Vader bidden wanneer hij dit niet voelt. In de Vader rust namelijk ons eeuwige zijn, in de Zoongod vindt het even grote mysterie plaats dat wij door zijn wezen in wording geraken.

Brengen we deze beide sferen in ons tot leven dan gaan onze oren ook wijd open bij het horen van het epistel in de mensenwijdingsdienst met Advent. Daar wordt over de wording van de mens gesproken waarin de wording van God schuil gaat. En dan wordt over deze Gods-wording gesproken als een overwezen in zichzelf dat onze eigen nog zo bescheiden processen ondersteunt en draagt. Alle menselijke wording wordt hier in hogere wording ingebed. Ook die van Ronald en daarom hoop ik hem de komende tijd hierover te vertellen.

Serie: Op de groei

In de serie 'Op de groei' komen uiteenlopende aspecten van de religieuze opvoeding – van voor de geboorte tot na de pubertijd – aan de orde. De naam van de serie duidt zowel op de groei van het kind als op de groei die de opvoeder zelf gaandeweg doormaakt. Paul-Philippe Stevens opent de nieuwe serie met een bijdrage over verwachting en zwangerschap

Verwachting: de achting voor het leven

door Paul-Philippe Stevens (geestelijke, gemeente Antwerpen)

Bij het in verwachting zijn hoort in de eerste plaats het je verheugen op en het verlangen van de ouders naar een kind, ondanks het feit dat een zwangerschap niet altijd rozengeur en maneschijn is. Het kind zal, zoals tijdens de doop gezegd wordt, vanuit de 'geestgemeenschap in de aardegemeenschap' worden ontvangen, in de eerste plaats door de familie. Dit kleine wezen, waarmee een individualiteit is verbonden, wordt aan de ouders toevertrouwd. Zij nemen zo een taak op zich, een dienende taak. Het Latijnse woord *famus*, dat in het woord familie verborgen ligt, betekent ondermeer ook: dienen.

Drempelervaringen

De komst van een kind is een groots gebaar van de geestelijke wereld. Want in ieder kind dat op aarde geboren wordt, kun je een

openbaring van goddelijk geestelijke wereldorde waarnemen: hoe God scheidt in de wereld. Het kan gevoeld worden als een offer van de hemelse hiërarchieën aan de mens, een omgekeerd altaar waar de genade vanuit de wereld van de geest naar de aarde toestroomt. Het kind in wording is een heilig raadsel (Rudolf Steiner in 'Der pädagogische Wert der Menschenerkenntnis', GA 310, 7 juli 1924). Dit geldt voor zowel voor als na de geboorte. Zwangerschap en bevalling brengen drempelervaringen met zich mee. Geboorte en dood liggen dicht bij elkaar, dat kan iedereen die hiervan al eens getuige was bevestigen. Een zwangere vrouw is menigmaal omstraald door een hemelse glans. Bij een pasgeboren kindje kun je de indruk hebben, dat je in zijn ogen een stukje hemel kan zien. Om een stervende hangt een soortgelijke



'Annunciatie'. Melozzo da Forlì (1438-1494).
Fresco in het Pantheon Rome

De moderne tijd

Tegenwoordig wordt bij zwangerschap veel medische techniek toegepast. Je hoeft alleen maar aan een echografie te denken. Ouders laten vaak aarzelend het papiertje met de zwart-witte schakeringen zien: dit is ons kind, onze dochter, onze zoon! Het geboorteprocessus wordt tegenwoordig minder als mysterie beleefd. We kunnen al lang van tevoren te weten komen welk geslacht ons kind zal hebben. En niet alleen dat; door bijvoorbeeld vruchtwaterpunctie worden erfelijke ziekten en gebreken aan de vrucht vastgesteld.

Wat doen we met deze informatie, wat doen wij met 'het heilige raadsel' dat een ongeborn kind letterlijk is? Grijp je dan in het lot van dit kind in of breek je de zwangerschap voortijdig af? Er rijzen in zo'n geval talloze vragen en ouders kunnen daardoor in nood raken. Dit vergt veel moed, maar ook vertrouwen.

glans: het is als het gouden licht op een stralende herfstdag. De ogen weerspiegelen het loslaten van de aarde en het verruimen van de blik voor de geest. In beide gevallen krijg je een indruk van de eeuwige individualiteit van de mens. Tussen het afdalen door de poort van het leven en het terugkeren door de poort van de dood naar 'het geboorteland van de geest' (zoals dat tijdens het begrafenisritueel wordt uitgesproken), ontwikkelt zich ons leven op aarde.

Hoe kun je je zo openen dat je onafhankelijk van de moderne middelen – die zeker ook hun zinvolle bijdrage leveren – ontvankelijker wordt voor de geest? En wat kun je er aan doen om de groeiende vrucht vanuit de aardewereld zo goed mogelijk te begeleiden?

Een ritmisch leven en gezonde voeding zijn belangrijk. Want meer dan ons lief is worden we door de buitenwereld met schadelijke invloeden geconfronteerd. Het kan je bij-

voorbeeld verontrusten dat je dagelijks aan straling bent blootgesteld. Uit recent onderzoek bleek, dat zwangere vrouwen die met een mobiele telefoon bellen, meer kans hebben om een kind met gedrags- en emotionele problemen te krijgen. "De helft van de wereldbevolking bezit al een mobieltje. Dit heeft tot gevolg dat een breed verbreide genetische schade de toekomst van de gehele mensheid bedreigt", aldus prof. dr. Andrew Goldsworthy van het Imperial College in Londen. Wat kunnen wij hier concreet tegenover plaatsen? Hoe kunnen ouders op een bewuste manier met de zwangerschap omgaan en hun kind leren 'aanvoelen'?

Opvoeding en idealen

De drie idealen volgens de opvoedkunst van Rudolf Steiner lichten als drie zuilen op: waarheid, schoonheid en goedheid. Het zijn de idealen die wij mensen met onze drie zielkrachten denken, voelen en willen kunnen verbinden. Wat deze idealen doet opbloeien, dat is de liefde als verbindende kracht.

In de eerste plaats betekent dit, dat we enthousiast zouden moeten worden voor wat waar is, dat je een rein geweten nastreeft (waarheid). Ten tweede dat we aandacht, eerbied en zorgzaamheid opbrengen voor de dingen om ons heen (schoonheid). En ten derde dat we de wil ontwikkelen om in alle omstandigheden het goede te willen volbrengen en dankbaar en geïnteresseerd ten opzichte van het leven te zijn (goedheid). Deze kwaliteiten staan voor een religieuze levenshouding. Het is het christelijke principe dat ons leven kan dragen. Door deze idealen na te streven, straalt je uit wat positief op je omgeving inwerkt. Op groeiende kinderen spiegelen zich hieraan en kunnen zich hieraan 'oprichten'. Zou dit een tegenwicht kunnen zijn voor de elektronische straling?

Tijdens de zwangerschap kan het ongeborn kind hierdoor beïnvloed worden, vooral

door de moeder die een steeds inniger band met het kind krijgt. Ondanks de lichamelijke inspanning die van de moeder geveerd wordt, is het de vreugde, het groeiende vertrouwen en de liefdevolle band die dragend worden, wanneer ouders dit wezen met eerbied begeleiden. Het leven met gebed en cultus kan hierbij een hulp zijn. Enkele gebeden van Rudolf Steiner (uit *Spreuken, gedichten en liedjes voor kinderen*. Uitg. Christoffor Zeist) die vrouwen tijdens en na hun zwangerschap zouden kunnen begeleiden zijn bijvoorbeeld:

*Mogen licht en warmte
van de goddelijke wereldgeest
mij inhullen.*

Voor de geboorte:
*En de ziel van het kind
zij mij gegeven
naar Uw wil
uit de werelden van de Geest.*

Na de geboorte:
*En de ziel van het kind
zij door mij geleid
naar Uw wil
in de werelden van de Geest.*

Wat ook een hulp voor moeder en kind kan zijn, is de Sixtijnse Madonna van Rafaël. De moeder kan dagelijks naar die afbeelding kijken en na de geboorte ook samen met haar kind.

Invloed van de stem en van muziek

Op de stem van de moeder, die door het vruchtwater en vooral door het bekken en de ruggengraat wordt versterkt, reageert de foetus al vanaf drie à vier maanden voor de geboorte met duidelijke bewegingen. De wetenschappers Schwartz en Ritchie ('Music therapy & medicine'. American Music Therapy Association, 1999) zijn van mening dat de ritmische hartslag, de bloedstroom en de stem van de moeder gevoelens van zekerheid, geborgenheid en veiligheid

geven en dat daardoor de foetus zich een aangeboren vaardigheid verwerft: "Informatie en emotie die slechts in één toon of één woord verborgen ligt, zoals gevoelens van liefde, zorgzaamheid (*emotional wisdom*) stromen op deze wijze naar het kind toe".

Sommige vrouwen hebben een voorliefde voor het lezen van sprookjes of gedichten. Ook de positieve werking van muziek op ongeborenen is bewezen: het werkt harmoniserend. Door de muziek wordt een extra omhulling aan het kind geschonken, die vooral werkzaam is wanneer de moeder zelf zingt. Wiegeliedjes die tijdens de zwangerschap regelmatig gezongen worden, kunnen na de geboorte een zeer rustgevende werking op huilende baby's hebben.

Ook muziektherapie schept vele mogelijkheden. Dat muziek een intensieve werking op het gehoor van het ongeboren kind heeft, wordt duidelijk aan de volgende

voorbeelden. Een Amerikaanse dirigent wiens moeder celliste was, kende alle cello-stemmen van grote werken uit zijn hoofd, omdat hij ze al in de baarmoeder gehoord had. Een operazangeres van wie het eerste kindje tijdens de geboorte een hartstilstand kreeg, begon uit volle borst te zingen waardoor het hartje weer begon te slaan. Een andere moeder was in een soortgelijke situatie en riep: Vertrouwen, vertrouwen! waardoor het hartje ook weer begon te kloppen.

In Oost Afrika is er een stam waar een kind zich aankondigt, wanneer de aanstaande moeder voor de eerste keer aan een kind denkt. Zij gaat dan alleen onder een boom zitten en luistert naar haar hart of zij het lied van het kind kan horen. Hoort zij het, dan keert zij terug naar haar dorp en zingt het de aanstaande vader voor. Bij de conceptie zingen zij het lied en nodigen het kind uit om in te stemmen. Later zingen zij het kind toe



dat in de baarmoeder groeit. Ook de vroedvrouwen van het dorp leren het lied kennen, zodat zij het kind bij de geboorte kunnen toezingen. Na de geboorte leert het hele dorp het lied. Telkens wanneer het kind onrustig is of zich bezeert, wordt dit lied gezongen, het schenkt rust en vertrouwen. Op het sterfbed zingt de familie het lied een laatste keer.

Kinderen kondigen zich aan

Het innerlijk luisteren naar wie geboren wil worden en het bewust scheppen van rustpunten in ons dagelijks leven maken ver-

wachtende ouders meer ontvankelijk voor de geest. Er zijn ouders die van hun kind dromen (zie het boek: 'Gespräche mit Ungeborenen' door D. Bauer e.a., Uitg. Urachhaus). Na de geboorte herkennen ze het kind zoals ze het in hun droom hebben gezien. Ook horen ze vaak de naam. Andere ouders beschrijven de ontmoeting met een engel en hoe deze hun kind naar de aarde draagt. De geestelijke wereld kondigt zich aan met een veelheid van beelden en stemmen. Zo wordt duidelijk dat in het woord verwachting tegelijkertijd ook de achting verborgen ligt.

Altijd van de zon

Een vijfjarig kind zegt, kort na een ernstige longontsteking met hoge koorts, tegen zijn moeder: "Mam, weet je, als je in de hemel bent, dan bent je van licht, licht van de zon, net als de engelen. Maar hier op de aarde ben je van kracht van de zon. Want dat zeggen jullie toch altijd, dat je kan groeien van brood of van een appel, omdat daar de kracht van de zon in zit. Nou, moet je kijken hoe 'n sterke armen ik heb! Als je geboren wordt, dan word je van licht tot kracht. En als je sterft, dan word je van kracht tot licht. Zo gaat dat. En weet je hoe ik d'r aan kom? Ik heb dat helemaal zelf bedacht. En jij hoeft er niks van te zeggen of het waar is, want ik weet dat helemaal zelf."

Wanneer u een ervaring uit de religieuze opvoeding van uw (klein)kind wilt delen met de lezers van 'In beweging', stuur uw bijdrage (max. 200 woorden) dan naar het redactieadres, zie binnenzijde vooromslag.

Kersttijd

Over de drie tekens boven het altaar in de Kersttijd

door Ernst Terpstra (geestelijke in Amsterdam)

Twaalf dagen per jaar hangen hoog boven het altaar, nog boven de boodschap van de engelkoren, goudglanzend de letters K M B. Uit het dagelijks leven zijn deze tekens ons als letters vertrouwd en juist daarom op deze plaats merkwaardig, raadselachtig. Ons verstand heeft de neiging dit raadsel te willen oplossen en denkt misschien het eerst aan een afkorting. Maar de ruimte bij het altaar, waarin het Woord zich wil ontvou-

wen en werkzaam worden, lijkt wel het minst geschikt voor afkortingen. En als het hier niet om een afkorting gaat, waarom gaat het dan wel?

Een vruchtbare ingang tot het gaan begrijpen van deze drie schrifttekens en hun boodschap, is het om ze te nemen voor wat ze zijn en er niet van alles achter te zoeken: de K is niets anders dan de K, de M niets dan de M, de B niets dan de B. Wie zich deze

beperking oplegt, wordt ontvankelijk voor het besef dat het bij deze tekens niet gaat om letters die gelezen moeten worden, maar om klanken die klinken en gehoord willen worden. Een nieuwe wereld opent zich. Boven het Kerstaltaar bevinden zich klanken: boven de boodschap van de engelen, in het gebied van de sterren en de scheppende geestwezens. En zij vertellen erover, dat in dit gebied geen rust en eeuwig zwijgen heersen, maar dat daar iets gebeurt, iets tot stand wordt gebracht, dat zich uitsprekt in K – M – B.

Wie probeert het karakter, het gebaar van deze drie klanken te begrijpen door ze zelf na te vormen – al sprekend of met de klankgebaren van de euritmie –, merkt al spoedig dat het hier gaat om drie heel verschillende karakters. Bij de K-klank staat iets tegenover ons als een krijger of een koning, iets dat kracht bezit en ons confronteert. Iets om rekening mee te houden, waar je niet omheen kunt. Heel anders is het gebaar van de B, de donkerste van de drie klanken: ronder dan de K, beschuttend, bevestigend, basaal. De B confronteert niet zoals de K, maar rust in zichzelf, is bestendig.

Nog weer anders is ten slotte het klankgebaar van de M. Het is de klank waarmee baby's in vele talen hun moeder aanduiden ('mama'), die we voortbrengen als we iets eten dat ons heel goed smaakt ('mmm'). En wanneer we iemand zoenen, staat onze mond in de M-stand, ook als we de klank zelf niet produceren. In alle drie situaties drukt het M-gebaar uit dat we een verbinding aangaan met wat ons dierbaar is. In de euritmie wordt deze klank vertolkt

door middel van een milde, vloeiende beweging, tegelijkertijd naar je toe en van je af, waardoor een ontmoeting, een gesprek, een verbinding ontstaat. De M-klank past bij het harmonisch weven van elkaar helpende machten, in een proces van één worden met elkaar.

Zo spreekt uit de ruimte boven het altaar een drieheid van krachten tot ons, die elkaar aanvullen en wederzijds dragen. We kunnen vermoeden dat ze ons willen wijzen op de goddelijke Drieëenheid zelf: de Vader die de basis vormt van alle zijn, de Zoon die zich liefdevol met de mensen wil verenigen en de Geest die consequent en met reinigende kracht de waarheid laat stralen. Zo kunnen we in de klanken K – M – B beleven, dat gedurende de Kersttijd een openbaring van de drieënige Godheid boven de aarde opglanst.

In de namen die de traditie heeft gegeven aan de priesterwijzen, die met hun geschenken de pasgeboren Koning komen aanbidden, begint de goddelijke Triniteit nu ook uit mensenzielen en -geesten op te lichten:



Kaspar, Melchior en Balthasar. Wat de goddelijke wereld in hun wezen heeft geplant, hebben ze in zich opgenomen en tot ontwikkeling gebracht. Daardoor zijn ze waardig geworden om aan de op aarde geboren godzoon hun gaven te brengen. In verschillende landen bestaat nog steeds de eeuwenoude gewoonte, dat kinderen of volwassenen op 6 januari met Drie-koningen-liederen langs de huizen gaan en met krijt boven de deuren schrijven C * M * B, als een huiszegen voor het nieuwe jaar. Deze letters worden dan voorafgegaan en

gevolgd door de cijfers van het nieuwe kalenderjaar (voor dit jaar dus: 20 * C * M * B * 11). Een gangbare verklaring voor deze letters is, dat het hier niet alleen gaat om de initialen van de koningen, maar om een afkorting van de Latijnse bede '*Christus Mansionem Benedictat*': Christus zegene deze woning. In het licht van wat in het voorafgaande over de drieklank K – M – B werd gezegd, kunnen we het zo formuleren: in deze oude christelijke huiszegen klinkt de goddelijke Drieëenheid, als haar inspirator, door.

Kennismakingsinterview

De levenskracht van het religieuze

door Judith van der Bend (gemeente Amsterdam)

Vorig jaar werd Karel Jan Tolsma gewijd tot priester in de Christengemeenschap en uitgezonden naar de gemeente Almar. Oud-redacteur Judith van der Bend zocht hem op voor het gebruikelijke kennismakingsinterview.

Karel Jan Tolsma wordt in 1971 geboren. Zijn wieg staat in De Bilt, op het landgoed Sandwijkstraat in een klein wit 'kasteeltje'. Zijn vader is daar *hortulanus*: beheerder van de botanische tuinen van de Universiteit Utrecht. "Hij bracht mij de liefde voor plantenwereld bij", herinnert Karel Jan zich. Zijn moeder zorgt voor het gezin en begint pas later aan een eigen beroepsleven. Hij omschrijft het gezin als 'gedegen gereformeerd', maar benauwend was het er niet: hij ervaart het als een 'veilig nest'. Naast het landgoed is verder nog een boerderij met een gezin met kinderen in dezelfde leeftijd. Zijn geboortegrond stelt Karel Jan en zijn twee oudere broers in de gelegenheid hun jeugd voornamelijk buiten door te brengen "Al vroeg wilde ik de wereld in", vertelt hij. "Als klein jongetje ging ik er al op uit en vaak werd ik verder van huis aangetroffen dan de bedoeling was."

Na de christelijke lagere school gaat hij naar het VWO in Utrecht. Zijn wereld wordt groter. Hij raakt geïnteresseerd in literatuur, leest veel en ontwikkelt hieraan een eigen binnenwereld. "Maar daarnaast was ik nog steeds graag buiten. Ik maakte hele tochten over de Utrechtse Heuvelrug, met mijn vogelboek en verrekijker." In toenemende mate krijgt hij moeite met het schoolgaan: het eindexamen komt op hem af als 'een burgersdiploma'. "En daarna een studie voor een goede baan met een goed pensioen? Het toppunt van burgerlijkheid!" Karel Jan pauzeert even en citeert dan met verve Nietzsche's Zarathustra: "Sterveling, denkt gij dat het leven anders kan en anders moet, plant vandaag nog de kiem van uw hoogste verwachtingen, want werkelijk u moet nog chaos in u dragen om eens een dansende ster voort te brengen".



Uitgezonden

Karel Jan onderschrijft dit van harte en verlaat voortijdig de school. "Mijn ouders waren niet blij", zegt hij. "Al zei mijn vader: je komt er wel." Maar vader meent ook dat zijn jongste zoon dan maar werk moet gaan zoeken. Karel Jan gaat bij een van zijn broers wonen en gaat op een scheepswerf aan de slag. De dienstplicht komt eraan en hij meldt zich bij het korps Mariniers. "Hoewel ik uit een ander politiek milieu kom – we hadden een derde wereldwinkel aan huis, schreven brieven voor Amnesty, namen deel aan vredesdemonstraties – bleek ik toch niet zo'n pacifist te zijn", zegt hij nuchter.

Na zijn opleiding wordt hij uitgezonden naar Noord-Irak om gevluchte Koerden een veilige plek te helpen geven. "Een leerzame tijd", blikt hij terug. "Ik zat daar tussen een heel ander slag mensen. De jongens noemden mij 'de professor', maar ik hoorde er wel bij." Zijn verblijf in Irak duurt drie maanden; daarna neemt hij deel aan een arctische commandotraining in Noorwegen. "Daar ben ik bijna bevroren. Toen vond ik het wel genoeg."

Met name de periode in Irak leidt tot zelf-onderzoek. In een openbare bibliotheek ontdekt Karel Jan de antroposofie; dat zet

hem er toe aan kunstzinnig therapeut te worden. Hij begint aan de opleiding in Leiden en doet zijn stage in Sint Petersburg waar hij op een vrijeschool, in een hospice en met jonge artsen werkt.

Inmiddels is hij naar Amsterdam verhuisd en daar maakt hij kennis met de Christengemeenschap. "Vanaf mijn veertiende jaar had ik het geloof een beetje op stal gezet. Vanuit mijn opvoeding en twaalf jaar protestants christelijk onderwijs had ik wel kennis van het Oude Testament, maar het Nieuwe Testament bleef moeilijk: Christus als de zoon van God? Hoe moet ik de Opstanding zien? Wie is Hij nu? In de gesprekken thuis en op catechisatie kwam ik hier niet verder mee."

De eerste mensenwijdingsdienst was "als een thuiskomen en tegelijk iets heel nieuws. Dat dit mogelijk was... hier voelde ik de levenskracht van het religieuze." Karel Jan leert ministreren; hij wordt lid. Een aantal zomers is hij stafid, later ook kamp-pa, in een van de Berkakampen. Daar ontstaat de vraag naar het priesterschap.

Hij heeft zijn opleiding tot therapeut inmiddels voltooid en in 1998 vertrekt hij naar het priesterseminarie in Stuttgart. Na vijf semesters begint hij in Amsterdam aan zijn stage. "Ik had inmiddels Johanneke ontmoet. Zij had al twee kinderen. Deze nieuwe situatie bracht mij op de gedachte om eerst te werken aan een goede basis in het gezinsleven en werkervaring op te doen, waar ik later wat aan zou hebben."

Karel Jan gaat in de reguliere zorg aan de slag met verstandelijk gehandicapten; daarna met oorlogsslachtoffers die in Indonesië als kind in de kampen hadden gezeten tijdens de onafhankelijkheidsstrijd. "Hun levensverhaal beschrijven en dan uitzoeken wat iemand nodig had. Het is een heel proces om te begeleiden."

Maar hij wil ook ervaring opdoen met leidinggeven en werken in een antroposofisch werkveld. Voor stichting Christophorus gaat hij in Amersfoort een eigen huis opzetten

voor jong volwassenen met een verstandelijke beperking. Hij gaat er zelf met zijn gezin wonen. "Ik heb dat met veel plezier gedaan. Ik heb met 'Huis Tiuri' willen integreren in deze Vinex-wijk, samenwerken met allerlei niet-antroposofische instellingen om ook zichtbaarder te worden."

Als Christophorus gaat reorganiseren, probeert hij aanvankelijk daarin mee te gaan, maar hij raakt uiteindelijk overwerkt en moet om gezond te worden zichzelf stevig heroriënteren.

Vrije ruimten

"Toen vroeg Johanneke: is het nu niet de tijd om te kijken of je het priesterschap kan oppakken? Toen heb ik het werk bij Christophorus afgerond, mijn opvolger ingewerkt en ben ik teruggegaan naar het seminarie. Het gezin kon zolang nog in Amersfoort blijven wonen."

Karel Jan maakt zijn stage af in Den Haag en voltooit zijn opleiding in Stuttgart. Op Pinksterzondag, 31 mei 2009, wordt hij gewijd in Hamburg. Hij wordt uitgezonden naar de gemeente Alkmaar en doet zijn daar op 21 juni zijn intrede. In augustus verhuist het gezin naar Broek op Langedijk.

"Alkmaar is een fijne gemeente om te beginnen", zegt hij. "De gemeente heeft mij een plek gegeven. Het is alsof ik hier al een hele tijd ben. Een flink deel van de

gemeente werkt in de sociaal-therapie (Scorlewald en Breidablick) en daar ben ik goed mee bekend." Ook het gezin – er zijn inmiddels vier kinderen – voelt zich hier thuis. Met collega Siegwart Knijpenga kan hij goed overweg. "Hij heeft veel ervaring en staat tegelijkertijd ook open voor vernieuwing."

De keuze voor een landelijke taak ligt voor de hand: deze zomer ging hij als kampgeestelijke naar het jeugdkamp in Rencheux.

Over de toekomst van de Christengemeenschap zegt hij: "Ik zie de Christengemeenschap als een plek waar je in verbinding met de cultus je eigen levensvragen kunt onderzoeken. Een groep waar ik mij wat meer op wil gaan richten, dat zijn de volwassenen van 28 tot 42 jaar. Dat is een groep die het druk heeft en veel moet doen, ouders met kinderen. Maar de honger naar de levenskracht van het religieuze komt ook in die levensfase, wanneer je zelf kinderen hebt. Kinderen komen met vragen en ze voelen haarfijn of je antwoorden doorleefd zijn en of die hen verder brengen. Voor ontwikkelingen van de toekomst, een werkelijke toekomstvisie, wordt het steeds belangrijker om vrije ruimten te creëren. Die ruimten ontsluit de mensenwijdingsdienst in zijn mogelijkheid om de verbinding met de levende Christus steeds weer te hernieuwen."

Boeken

Mee het diepe in

Bronnen van cultisch handelen – Van natuurreligie tot sacrament

Bastiaan Baan, Uitg. Christofoor 2010

*door Maarten Nauta
(gemeente Amsterdam)*

Het onlangs verschenen boek 'Bronnen van cultisch handelen' is voortgekomen uit een serie lezingen die Bastiaan Baan enige tijd geleden hield in de Rafaëlkerk te Zeist. Het is een boeiende zoektocht geworden naar de zin en oorsprong van de cultus. We worden meegevoerd langs steencirkels op de Britse eilanden, de Dakota-indianen in Noord-Amerika en de hunebedden in Drenthe.

Maar het begint al meteen als de mens vanuit het paradijs in de fysieke wereld terechtkomt. Er moet in en met de aarde gewerkt worden. In deze oeroude tijden zijn cultus en cultuur nog één; deze woorden hebben niet voor niets dezelfde stam. De mens is losgeraakt van de godenwereld en probeert weer de verbinding te maken. Kaïn en Abel brengen elk hun offer; het offer van Abel wordt aanvaard, het Kaïnsoffer niet. Abel is de mensenzoon die het dierenoffer brengt, zoals Jahwe het

wil; Kaïn, de godenzoon, brengt het plantenoffer en is daarmee in feite zijn tijd ver vooruit. Uit Kaïn en Abel komen twee stromingen voort, die nodig zijn voor de aardeontwikkeling. Maar uiteindelijk moeten we beide stromingen in onszelf verenigen. Christus als Godzoon en Mensenzoon in één heeft ons dat voor geleefd.

Melchizedek, de priester van de allerhoogste God (en dus niet van Jahwe) brengt reeds het offer van brood en wijn. Zo zien we dat de christelijke cultus zijn wortels heeft in oudere



culturen. Ook de vierledige opbouw van de mis in Evangelie – Offer – Transsubstantiatie – Communie stamt reeds uit Perzië en Egypte. We hebben hier dus te maken met een oergegeven. In wezen probeert elke ware cultus op aarde een afspiegeling te zijn van de hemelse cultus. Jesaja schouwt daarvan een glimp als hij gewag maakt van de Serafijnen die tot God roepen: 'Heilig, heilig, heilig is de Heer der heerscharen'.

In een uitgebreid hoofdstuk over de zintuigen in relatie tot de cultus wordt nog eens duidelijk gesteld, hoe letterlijk en plastisch het 'eet mijn lichaam' is dat Christus uitspreekt. Letterlijk staat er: kauw mijn vlees. Het gaat om een gezonde wisselwerking tussen het geestelijke en het fysieke. Beide werelden behoren in de cultus samen te komen. "Wanneer alleen de nuchterheid tot zijn recht komt heeft de dienst geen vleugels; wanneer alleen de heiligheid vertolkt wordt heeft de dienst geen wortels", aldus Bastiaan Baan.

En dan is er nog de kwestie van de goede intentie. Om met Steiner te spreken: "De mis kan een offer aan de duivel zijn, of een offer aan God". Zodra vrijheid, liefde en onbaatzuchtigheid of althans een streven daarnaar, omslaan in onvrijheid, haat en egoïsme, dan ontstaat zwarte magie, met verstrekende gevolgen. De conclusie luidt dan ook, dat het christendom in de toekomst zwaar op de proef zal worden gesteld, zoals dat ook in de Openbaring van Johannes wordt beschreven. Bastiaan Baan neemt geen blad voor de mond en slaapt ons mee het diepe in. Een boek dat nog lang blijft nawerken.

Onwetendheid van mensen

Kabouter sprookjes

Els Boekelaar en Ineke Verschuren
met illustraties van Daniela Drescher.
Uitg. Christofoor 2010

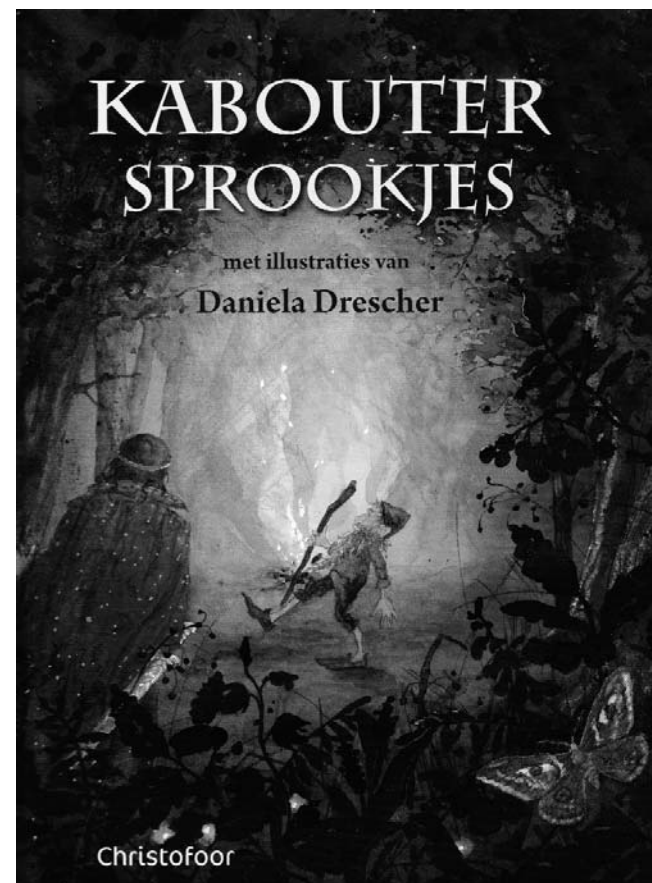
door Anje Robertson
(gemeente Amsterdam)

Wat is het toch heerlijk om een mooi prentenboek in handen te krijgen! Zeker nu herfstige dagen ons uit zullen gaan nodigen tot voorlezen of er heerlijk zelf van genieten. Voordat ik erin lees ben ik al heel wat tijd zoet met de prachtige illustraties van Daniela Drescher. Veertig kabouterverhalen uit verschillende landen van Europa zijn erin verzameld door Els Boekelaar en Ineke Verschuren.

De sprookjes vertellen over tijden, waarin mensen nog geregeld contact hadden met deze bijzondere wezens en – en dat is zeker niet onbelangrijk – hen meestal ook op hun waarde wisten te schatten. Wanneer deze waardering verdwijnt, worden de ontmoetingen minder of anders. Wie van ons heeft er in deze tijd nog wel eens een kabouter ontmoet?

Stuk voor stuk vertellen die verhalen iets over het wezen van kabouters. Onze helpers willen ze zijn, maar dat doen ze niet zomaar.... Zoals de Schotse kabouter Kleintje, al generaties lang een trouwe dienaar in het huis. Hij zorgt zelfs op het slagveld voor de heer des huizes. Totdat er in de winter op zijn schoenen beknibbeld wordt: wat een gebrek aan waardering voor al het werk dat door deze kabouter gedaan wordt. Dat doet voor Kleintje de deur dicht, hij vertrekt. De mensen moeten voortaan maar zelf al het werk doen! En ja, dan merken ze pas echt hoeveel werk hen zo liefdevol uit handen genomen werd.

Onze slaven zijn deze wezens zeker niet. Maar als er sprake is van oprechte goedheid gebeuren er prachtige dingen, zoals in het Zwitserse 'Moedertje Geit'. Innig houden de kinderen in dit verhaal van hun geit. De geit is hun enige bezit en geeft hen iedere dag heerlijke melk. Als op een dag de geit niet met de geitenhoeder mee terugkomt van de berg, zijn de kinderen ontroostbaar. Vader gaat de geliefde geit zoeken; die wordt uiteindelijk teruggegeven door een kabouter. De geit is dan behangen met geschenken, geschenken die de volgende dag van puur



goud blijken te zijn.... Een liefdevolle houding wordt zeer op prijs gesteld door kabouters. Zo zelfs dat iets heel eenvoudigs (ik wil niet verklappen wat) verandert in puur goud.

Een ander Zwitsers verhaal 'De dwergendoop' vertelt over een andere taak van kabouters. Kabouters passen op kristallen, edelstenen en edelmetalen. Maar zij hebben een mens nodig om hun kind te dopen. Die

mens, een meisje, wordt rijkelijk beloond, maar begrijpt de waarde van de beloning niet.

Uit de meeste van deze verhalen komt een beeld naar voren van de onwetendheid van mensen over wezens die om ons heen zijn, die ons willen dienen. Dat het ook anders kan vertelt het laatste sprookje. Een boze kabouter uit Spanje, dit mannetje is ronduit slecht en terroriseert een heel land met wat hij de prinses aldaar aandoet. Gelukkig is er in dit verhaal een meisje dat alleen het goede in zich heeft. Dit is kortom een boek om met kinderen of kleinkinderen van te genieten. En wie weet is het voor de voorlezer een mooie aanleiding om zich verder te verdiepen in de elementenwezens.

Ontvangen boeken

Ik ben Gabriël. Theo van Leeuwen, Uitg. Perun Boeken. Derde bundel gedichten (na 'Rafaël spreekt' en 'Spreek Michaël') verbonden met de jaargetijden, geschreven vanuit verbondenheid met de kringloop van het jaar zoals die ondermeer groeide door het meeleven van de mensenwijdingsdienst.